

KNIHOMOL

Stefan Zweig

Hledáte místo, kde...

... můžete celý den studovat nebo pracovat?

... seženete knížku pro zábavu, do školy, k poučení?

... stahujete e-knihy, posloucháte hudbu, tisknete 3D?

... osobně potkáte české i světové autory?

... můžete zajít na koncert, filmy artové i 3D?

Právě jste ho našli!

Městská knihovna v Praze

43 poboček, **3** pojízdné knihovny, **4 000** akcí ročně,
2 000 000 dokumentů, **60** Kč za registraci

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.e-knihovna.cz

www.facebook.com/knihovna

Knihomol

Stefan Zweig

Přeložili Luba a Rudolf Pellarovi

Znění tohoto textu vychází z díla [Knihomol](#) tak, jak bylo vydáno nakladatelstvím Československý spisovatel v Praze v roce 1957. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

§

Text díla (Stefan Zweig: Knihomol), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno [Autorským zákonem](#) č. 121/2000 Sb.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uveďte autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 27. 1. 2020.

Byl jsem zase jednou ve Vídni a vracel jsem se z návštěvy na okraji města. Znenadání jsem se octl v lijáku, který hbitým, mokrým bičem zaháněl lidi do domovních vrat a úkrytů: i já sám jsem spěšně hledal ochranné přístřeší. Ale na štěstí čeká ve Vídni na každém rohu kavárna – utekl jsem tedy do té, která byla právě naproti, z klobouku mi už teklo a ramena jsem měl zle promočena. Když jsem přišel dovnitř, ukázalo se, že to je předměstská kavárna, která má starobylý, takřka schematický ráz, bez novomódních atrap koncertních kaváren ve vnitřním městě, napodobených podle německého vzoru, kavárna starovídeňsky měšťanská, přeplněná drobnými lidmi, kteří konzumovali víc novin než pečiva. Teď k podvečeru byl sice vzduch, už beztak těžký, hustě mramorován modrými pruhy dýmu, ale přesto působila kavárna se svými zřejmě novými sametovými kanapíčky a aluminiově lesklou kontrolní pokladnou čistě: ve spěchu jsem se vůbec nenamáhal přečíst si venku její jméno, k čemu také? – A teď jsem seděl v teple a modře zamženými tabulemi jsem netrpělivě vyhlížel, kdy se protivnému dešti uráčí odklidit se o pár kilometrů dál.

Seděl jsem tu tedy nečinně a začínal jsem už propadat lenivě pasivitě, onomu narkotiku, které neviditelně vyzařuje každá opravdová vídeňská kavárna. V tomto pocitu prázdnoty jsem si začal prohlížet jednotlivé hosty, jimž umělé světlo zakouřeného prostoru stínovalo oči nezdravou šedí, díval jsem se na slečnu u pokladny, jak mechanicky vydává číšníkovi ke každému šálku kávy cukr a lžičku, četl nedbale a mimovolně naprosto lhostejné plakáty na stěnách; a tato otupělost mi dělala takřka dobře. Náhle jsem však ve svém klimbání pocítil podivuhodné napětí, začal ve mně neurčitý, neklidný vnitřní pohyb, tak jako začíná malá bolest zubů, o které ještě vůbec nevíme, vychází-li zleva, zprava, ze spodní

nebo z horní čelisti; cítil jsem jen tupé napínání, duševní nepokoj. Neboť náhle – nebyl bych dovedl říci jak – jsem si uvědomil: tady jsem už musel před lety jednou být a k těmto stěnám, k těmto židlím, k těmto stolům, k té cizí zakouřené místnosti se určitě poutá nějaká moje vzpomínka.

Ale čím víc jsem poháněl svou vůli, aby se té vzpomínky zmocnila, tím zlomyslněji a klouzavěji mi vzpomínka unikala – neurčitě zářící jako medúza hluboko na dně vědomí, a přece nezachytitelná, neuchopitelná. Nadarmo jsem upíral zraky na každý předmět zařízení; zajisté, leccos jsem neznal, jako na příklad řinčivou automatickou pokladnu, ani hnědé obložení stěn z napodobeného palisandru, tohle všechno museli přidělat teprve později. Ale přece, ale přece! Tady jsem už někdy byl, před dvaceti lety nebo ještě dřív, tady vězelo ukryto v neviditelnou jako hřebík ve dřevě něco z mého vlastního, dávno zasutého já. Usilovně jsem napínal všechny smysly a vysílal je do prostoru a zároveň do sebe samého – a přesto, proklatě! – nemohl jsem ji dosáhnout – tu zapadlou, ve mně samém utonulou vzpomínku.

Zlobil jsem se, jako se vždycky zlobíme, když nějaké selhání dá člověku pocítit nedostatečnost a nedokonalost duševních sil. Ale nevzdával jsem se naděje, že tu vzpomínku přece jen zachytím. Jen jedinký malý háček musím dostat do ruky, to jsem věděl, neboť moje paměť je podivně uzpůsobena, dobře i špatně zároveň, na jedné straně vzdorovitá a svéhlavá, ale pak zase nepopsatelně věrná. Často úplně pohltí do svých temnot to nejdůležitější, a to jak události, tak tváře, to, co jsem přečetl, i to, co jsem prožil, a nevydá z toho podsvětí nic bez nátlaku, jen na výzvu vůle. Ale musím se zachytit aspoň docela prchavé opory, pohlednice, několika tahů na obálce, vybledlého kusu novin, a hned se zase to, co jsem zapomněl, zatřepotá naprosto životně a jasně nad hladinou temného proudu jako ryba na udici. Víím pak o člověku každou podrobnost, vidím jeho ústa a v ústech zase mezeru po zubu vlevo, když se směje,

a drobivý spád jeho smíchu a jak mu při tom cuká knír a jak se z toho smíchu vynoří jiný, nový obličej – to všechno pak hned vidím v úplném obraze a vím po mnoha letech každé slovo, které mi ten člověk kdy vypravoval. Abych však smyslově spatřil a pocítil minulost, mám vždycky zapotřebí smyslového popudu, maličkého pomocníka ze skutečnosti. A tak jsem zavřel oči, abych mohl napjatěji vzpomínat, abych mohl utvořit a uchopit onu tajuplnou udičku. Ale nic! Znovu a znovu nic! Zasuto a zapomenuto! A tak jsem se nad tím špatným, umíněným aparátem paměti mezi svými spánky rozhořčil, že bych se byl tloukl pěstmi do čela, tak jako lomcujeme zkaženým automatem, který neoprávněně zadržuje to, co žádáme. Ne, nemohl jsem už zůstat klidně sedět, tak mě to vnitřní selhání vzrušilo, a ze samé zlosti jsem povstal, abych se uvolnil. Ale ku podivu – sotvaže jsem udělal první kroky lokálem, už to ve mně začalo – třepotavě a jiskřivě – první fosforeskující svítání. Napravo od pokladny, vzpomínal jsem si, to musí přecházet do místnosti bez oken, osvětlené jen umělým světlem. A skutečně: shodovalo se to. Tady byla, jinak vytapetovaná než tehdy, ale přesto naprosto stejných rozměrů, pravoúhlá zadní místnost, rozplývající se ve svých obrysech, herna. Instinktivně jsem se rozhlížel po jednotlivých předmětech a moje nervy už radostně vibrovaly (hned budu všechno vědět, to jsem cítil). Dva kulečníky tam zahálely jako dva zelené mlčenlivé, bahnité rybníky, v rozích dřepěly hrací stolky a u jednoho z nich hráli šachy dva dvorní radové nebo profesoři. A v rohu, těsně u železných kamen, tam, kudy se chodilo k telefonní budce, stál malý, čtverhranný stůl. A tu to mnou projelo skrz naskrz. Věděl jsem hned, hned v jednom jediném, horkém, blaženě otřesném nárazu: Bože můj, to bylo přece Mohlovo místo, místo Jakoba Mohla-Knihomola, a já jsem zas po dvaceti letech zapadl do jeho hlavního stanu, do kavárny Gluck v Horní Alserstraße. Jakob Mohl, jak jsem na něho mohl na tak nepochopitelně dlouho zapomenout, na toho tak podivuhodného člověka a pověstného muže,

na ten skrytý zázrak světa, slavný na univerzitě a v úzkém kruhu ctitelů – jak se mi mohl ztratit ze vzpomínek, on, mág a makléř s knihami, který tu denně tvrdošíjně vysedával od rána do večera, symbol vědění, sláva a čest kavárny Gluck.

A stačilo jen na tu jedinou vteřinu obrátit pohled dovnitř za víčka a již z mé krve, zapálené tvůrčí činností, vystupovala jeho jasná, plastická postava. Viděl jsem ho ihned ztělesněného, jak tam vzdychky sedával u čtverhranného stolku se špinavě šedou mramorovou deskou, povždy přeplněnou knihami a spisy. Jak tam tvrdošíjně a neochvějně vysedával, obrýlený pohled upřený hypnoticky a strnule na knihu, jak tam seděl a za broukání a pobzukování pohupoval při čtení dopředu a dozadu svým tělem a špatně vyleštěnou skvrnitou pleší – zvyk, který si přinesl z chedru, ze školy pro malé židovské děti na Východě. Zde u toho stolu, a jen u něho, čítal své katalogy a knihy, tak jak ho naučili číst při vyučování talmudu, za tichého prozpěvování a komíhání, černá, houpající se kolébka. Neboť jako dítě tím hypnoticky rytmickým hou hou upadne v spánek a unikne světu, tak také vchází duch – podle mínění oněch zbožných lidí – díky tomu kolébání a pohupování lenivého těla lehčeji v milost pohroužení. A vskutku, tento Jakob Mohl neviděl a neslyšel kolem sebe docela nic. Vedle něho hlučeli a povykovali hráči kulečníku, pobíhali markéři, řinčel telefon; drhla se podlaha, přikládalo se do kamen – on nepozoroval nic. Jednou vypadl z kamen žhavý uhel, na dva kroky od něho už doutnala a čoudila podlaha, tu teprve upozoroval jeden host podle pekelného smradu nebezpečí a spěšně se přihnul, aby doutnající podlahu uhasil: on sám však, Jakob Mohl, jen na dva coule vzdálený a zamořený už kouřem, nevzal nic na vědomí. Neboť on četl, jako se jiní modlí, jako hráči hrají a opilí tupě zírají do prázdna, četl tak dojemně pohroužen, že všechno čtení ostatních lidí mi od té doby vždycky připadalo profánní. V tom malém haličském handlíři s knihami, Jakobu Mohlovi, jsem po prvé jako mladý člověk spatřil velké tajemství naprosté koncentrace,

tajemství, které dělá umělce právě tak jako učence, skutečného mudrce právě tak jako dokonalého pomatence, to tragické štěstí i neštěstí dokonalé posedlosti.

Přivedl mě k němu starší kolega z univerzity. Pátral jsem tehdy po paracelsovském lékaři a magnetizérovi Mesmerovi, dokonce ještě dnes málo známém, ovšem s malým zdarem; neboť se ukázalo, že příslušná díla jsou nedostačující, a knihovník, kterého jsem já, bezelstný nováček, prosil o informace, na mne nepřívětivě zavrčel, že literární výkazy jsou moje práce, ne jeho. A tehdy onen kolega vyslovil po prvé jeho jméno. „Dojdu s tebou k Mohlovi,“ slíbil mi, „ten ví o všem a všechno opatří, ten ti sežene kdejakou knihu z nejzastrčenějšího německého antikvariátu; nejschopnější muž ve Vídni, a nadto originál, pravěký knihosaurus vymírající rasy.“

Tak jsme tedy šli ve dvou do kavárny Gluck, a hle, tam seděl – „Knihomol“ – obrýlený, zarostlý, černě oděný a při čtení se lehce kolébal jako tmavý keř ve větru. Přistoupili jsme, on to nezpozoroval. Jen seděl a četl a kýval tělem nad stolem tam a zpět jako pagoda. A za ním pendlovalo na háku jeho chatrné, černé palety, rovněž napěchované časopisy a lístky. Aby nás ohlásil, můj přítel silně zakašlal. Ale Mohl, tlusté brýle přilepeny těsně na knihu, ještě stále nic nepozoroval. Konečně přítel zaklepal na stolní desku, právě tak hlasitě a silně, jako tlučeme na dveře – teprve tehdy k nám Mohl vytřeštěně vzhlédl, rychle, mechanicky si posunul na čelo neposlušné brýle s ocelovými obroučkami a zpod rozčepýřeného, popelavě šedivého obočí se do nás zabodly dvě pozoruhodné, malé, černé, bdělé oči, hbité, ostré a mrštné jako hadí jazyček. Můj přítel mě představil a já jsem přednesl svou záležitost, přičemž jsem si – tuto lest mi můj přítel výslovně doporučil – nejdříve na oko hněvivě postěžoval na knihovníka, který mi nechtěl dát žádnou informaci. Mohl se opřel dozadu a pečlivě si odplivl. Potom se jenom krátce zasmál a odpověděl silně východním žargonem: „Že nechtěl? – Ne – nemohl! Parch je to, kus vosla starýho. Znáš ho, žel bohu, už dobře nějakých dvacet let, ale nenaučil se od

té doby furt nic. Shrábnout plat, to uměj, ale víc nic. Podávat cihly by měli radši, tyhle páni doktoři, místo sedět u knihy.“

Tím si takhle pěkně od srdce ulevil, led byl prolomen a dobromyslný pokyn ruky mě po prvé pozval k čtverhrannému, poznámkami počmáranému mramorovému stolku, k tomu mně dosud neznámému oltáři bibliofilských zjevení. Vysvětlil jsem mu rychle svá přání: současná díla o magnetismu a rovněž všechny novější knihy a polemiky pro a proti Mesmerovi; jakmile jsem byl hotov, přimhouřil Mohl na vteřinu levé oko, přesně jako střelec před výstřelem. Ale opravdu, to gesto soustředěné pozornosti trvalo jenom vteřinku, potom ihned plynně vypočítal, jako kdyby četl z neviditelného katalogu, dva nebo tři tucty knih, každou s místem vydání, letopočtem a přibližnou cenou. Byl jsem ohromen. Ačkoliv jsem na to byl připraven, tohle jsem neočekával. Ale zdálo se, že mu moje zaraženost dělá dobře; neboť ihned rozehrál na klaviatuře své paměti nejpodivuhodnější bibliotekářské parafráze na moje téma. Jestli bych nechtěl vědět také něco o somnambulistech a o prvních pokusech s hypnózou a o Gassnerovi, o zaklínání ďábla, o Christian Science a o Blavatské? Znovu svištěla jména, názvy, popisy; teprve teď jsem pochopil, na jak jedinečně zázračný druh paměti jsem u Jakoba Mohla narazil, skutečně na lexikon, na univerzální katalog na dvou nohách. Docela zmámeně jsem zíral na ten bibliografický fenomén, zavinutý do nevzhledné, dokonce trochu ušpiněné schránky malého haličského handlíře s knihami, který na mne vychrlil asi tak osmdesát jmen a pak si na oko lhostejně, ale uvnitř spokojen tím, jak vynesl svůj trumf, čistil brýle kapesníkem, který byl možná kdysi bílý. Abych trochu skryl svůj údiv, zeptal jsem se váhavě, které z těch knih by mi mohl určitě opatřit. „Nu, uvidíme, co se nechá dělat,“ bručel. „Jen zas hezky zejtra přijďte, Mohl už vám zatím epes¹ splaší, a co se nenajde, najde se halt někde jinde.

---

1 Něco (pův. z němčiny). Pozn. red.

Když má jeden sechel², má taky štěstí.“ Zdvořile jsem poděkoval a ze samé zdvořilosti jsem hned provedl nehorázný kopanec, když jsem navrhl, že mu poznamenám na kousek papíru tituly knih, které si přeji. V témž okamžiku už jsem cítil, že mě můj přítel varovně štouchl loktem. Ale pozdě! Už na mne Mohl vrhl pohled – a jaký pohled! – pohled zároveň triumfující a uražený, výsměšný a rozpačitý, pohled přímo královský, shakespearovský pohled Macbetha v okamžiku, kdy se Macduff o nepřemožitelném hrdinovi domýšlí, že by se vzdal bez boje. Potom se opět krátce zasmál, velký ohryzek na jeho hrdle několikrát zvláště poskočil, patrně namáhavě spolkl jakési hrubé slovo. A byl by měl právo na každou myslitelnou hrubost, pašák Knihomol: jen cizí člověk, nevědomec (amhorec, jak on říkal), mohl vyslovit tak urážlivou domněnku o něm, o Jakobu Mohlovi, že by si on, Jakob Mohl, měl poznamenat název nějaké knihy jako nějaký knihkupecký učedník nebo sluha v knihovně, jako kdyby ten nesrovnatelný, ten diamantový knižní mozek měl vůbec kdy zapotřebí takových hrubých pomůcek. Teprve později jsem pochopil, jak velice jsem asi svou zdvořilou nabídkou urazil jeho zvláštního génia. Neboť ten malý, pomačkaný, zcela do svých vousů zahalený, a nadto hrbatý haličský Žid Jakob Mohl byl titánem paměti. Za jeho vápenatým, špinavým čelem, bujně zarostlým šedivým mechem, stálo jako vyraženo do ocelové litiny neviditelným duchovním písmem paměti každé jméno a každý titul, který byl kdy vytištěn na titulním listě knihy. Věděl u každého díla, u díla, které vyšlo včera právě tak jako u díla dvě stě let starého, hned na první ráz přesně místo vydání, autora, cenu, novou i antikvární, a vzpomněl si zároveň u každé knihy s neomylným viděním na vazbu a ilustrace a faksimilové přílohy, viděl každé dílo, ať už je měl v ruce sám, nebo je zahlédl jenom jednou z dálky ve výkladu nebo v knihovně, s touž optickou zřetelností jako tvůrčí umělec svůj vnitřní a ostatnímu

---

2 Rozum (jidiš). *Pozn. red.*

světu ještě neviditelný výtvar. Ihned si vzpomněl, když se třeba v katalogu řezenského antikváře nabízela kniha za šest marek, že právě táž kniha byla k dostání v jiném exempláři před dvěma lety v jedné vídeňské aukci za čtyři koruny, a zároveň i věděl, kdo ji vydražil: ne, Jakob Mohl nikdy nezapomněl název, číslo, znal každou rostlinku, každého nálevníka, každou hvězdu v neustále kroužícím a přeskupujícím se kosmu knižního vesmíru. Věděl o každém oboru víc než odborníci, měl větší přehled o knihovnách než knihovníci, znal sklady většiny firem zpaměti lépe než jejich majitelé přes své kartotéky a lístky, a přitom neměl k službám nic než magii vzpomínání, nic než tu nesrovnatelnou paměť, která se mohla opravdu rozvinout jen na stovkách jednotlivých příkladů. Zajisté, tato paměť se mohla tak démonicky neomylně vyškolit a utvářet jen skrze věčné tajemství každé dokonalosti; skrze koncentraci. Kromě knih neznal ten pozoruhodný člověk o světě nic; neboť všechny jevy života stávaly se pro něj skutečnými teprve tehdy, když se přelily do písmen, když byly sebrány v knihu a tak zároveň sterilizovány. Ale ani ty knihy samé nečetl kvůli jejich smyslu, kvůli jejich duchovnímu a vypravěčskému obsahu: jen jejich jména, jejich cena, forma jejich vydání, jejich první titulní list přitahovaly jeho vášeň. Vcelku neproduktivní a netvůrčí, pouhý seznam se stotisíci titulů a jmen, vrytý do měkké mozkové kůry savce místo jako obvykle napsaný do katalogu knih, nebyla přesto tato specificky antikvářská paměť Jakoba Mohla ve své jedinečné dokonalosti, jakožto jev, menší než paměť Napoleonova pro fyziognomie, Mezzofantiho pro řeči, Laskerova pro šachová otevření, a Busoniho pro hudbu. V semináři, v úředním postavení, byl by tento mozek poučoval a udivoval tisíce, statisíce studentů i učence, přinášel by plody vědám; nesrovnatelný zisk pro ony veřejné klenotnice, které nazýváme knihovnami. Ale ten vyšší svět byl jemu, nevzdělanému haličskému handlíři s knihami, který neznal o mnoho víc než talmud ze školy, na věky uzavřen; tak mohly jeho fantastické schopnosti účinkovat jen jako pokoutní

věda u onoho mramorového stolku v kavárně Gluck. Ale až jednou přijde velký psycholog (toto dílo našemu duchovnímu světu stále ještě schází), který, tak jako Buffon vytrvale a trpělivě pořádal a třídil odrůdy zvířat, zase vyličí a ukáže jednotlivě a ve všech variantách všechny hříčky, species a pratvary magické moci, kterou nazýváme pamětí, tehdy by měl vzpomenout Jakoba Mohla, toho génia cen a názvů, toho bezejmenného mistra antikvářské vědy.

Podle povolání a pro nezasvěcence platil ovšem Jakob Mohl jen za malého čachráře s knihami. Každou neděli vycházely v „Neue Freie Presse“ a v „Neues Wiener Tagblatt“ stejné stereotypní inzeráty: „Kupuji staré knihy, platím nejvyšší ceny, přijdu ihned, Mohl, Horní Alserstraße“, a pak telefonní číslo, které bylo ve skutečnosti číslem kavárny Gluck. Proštouřoval sklady, vláčel se starým poslouhau s licousy každý týden novou kořist do svého hlavního stanu a odtamtud zase pryč, neboť k řádnému obchodu s knihami mu chyběla koncese. A tak zůstalo při malých čachrech, při málo výnosné činnosti. Studenti mu prodávali své učebnice, jeho rukama procházely od staršího ročníku k tomu mladšímu, kromě toho zprostředkoval a obstaral každé hledané dílo s nepatrnou přirážkou. U něho byla dobrá rada laciná. Ale uvnitř jeho světa nebylo pro peníze místo; neboť nikdo ho nikdy neviděl jinak než v témže ošuntělém kabátě, jak ráno, odpoledne a večer pije své mléko a jí dvě housky a v poledne nějakou maličkost, kterou mu nosili z protějšího hostince. Nekouřil, nehrál, ano, dá se říci, že nežil, jen ty dvě oči za brýlemi žily a ustavičně krmily tu záhadnou bytost – mozek – slovy, názvy a jmény. A měkká, plodná hmota dychtivě do sebe vsávala tuto hojnost, jako louka tisíce a tisíce kapek deště. Lidé ho nezajímali a ze všech lidských vášní znal snad jenom jednu, ovšem lidem nejvlastnější: vášeň ješitnosti. Když k němu někdo přišel o informaci, unaven už hledáním na stu jiných míst, a on mu na prvý ráz dovedl říci co a jak, už jen to na něj působilo jako zadostučinění, jako rozkoš, a pak snad ještě to, že ve Vídni

i mimo Vídeň žilo pár tuctů lidí, kteří ctili jeho znalosti a potřebovali je. V každém z těch beztvarych milionových konglomerátů, které nazýváme městem, je na několika málo bodech vsazeno pár malých faset, jež na malinkaté ploše odrážejí jeden a týž vesmír a jež jsou pro většinu lidí neviditelné, drahé jen znalci, bratru ve vášni. A tito znalci knih všichni znali Jakoba Mohla. Tak jako se šlo, jestliže někdo chtěl radu o nějaké hudebnině, do společnosti přátel hudby k Eusebiovi Mandiczevskému, který tam přívětivě seděl se šedou čepičkou uprostřed svých akt a not a na první pohled luštil s úsměvem nejobtížnější problémy, tak jako se dodnes každý, kdo potřebuje vysvětlit něco o starovídeňském divadle a kultuře, bezpochyby obrátí na vševědoucího otce Glossyho, tak putovalo s touž důvěřivou samozřejmostí těch pár pravověrných vídeňských bibliofilů, jakmile bylo třeba rozlousknout obzvlášť tvrdý oříšek, k Jakobu Mohlovi do kavárny Gluck. Přihlížet Mohlovi při takové konzultaci, skýtalo mně, mladému zvědavému člověku, zvláštní rozkoš. Zatím co jindy, když mu předložili podřadnější knihu, pohrdavě zaklapl desky a jenom zabručel: „dvě koruny“, před nějakou raritou nebo unikátem uctivě ucouvl, podložil kus papíru a bylo vidět, že se najednou stydí za své špinavé, od inkoustu zamazané prsty s černými nehty. Potom začal něžně, opatrně a s nesmírnou uctivostí prolisťovat onu vzácnost stránku po stránce. V takových vteřinách ho nikdo nemohl vyrušit, právě tak jako opravdového věřícího v modlitbě, a skutečně, to prohlížení, dotýkání, očíhávání a potězkávání, každý z těch jednotlivých úkonů měl něco z obřadu, z kulticky řízeného pořádku náboženského aktu. Křivá záda se pohybovala sem a tam, při tom bručel a mumlal, škrabal se ve vlasech, vyrážel podivné, vokální prazvuky, táhlé, téměř ohromené „ach“ a „och“ ve strhujícím obdivu a pak zase rychle polekané „oj“ nebo „ajvaj“, když se ukázalo, že chybí stránka anebo že je jeden list prožrán červotočinou. Konečně zvažil s respektem starý tisk v ruce a očuchával nevzhledný kvadrát s přivřenýma očima a voněl

k němu neméně pohnut než sentimentální děvče vonící k tuberóze. Během té poněkud zdlouhavé procedury musel majitel, to se ví, svou trpělivost trochu krotit. Po skončeném examen podal však Mohl ochotně, ano přímo nadšeně jakoukoliv informaci, ke které zaručeně připojil rozvětvenou síť anekdot a dramatické zprávy o cenách podobných exemplářů. V takových vteřinách se zdálo, že se rozjasnil, omládl, oživil a jenom jedno ho mohlo nezměrně roztrpčit, když mu totiž nováček chtěl za odhad nabídnout peníze. Pak pohněvaně ucouvl. Asi tak jako dvorní rada v galerii, kterému chce Američan na cestách vtisknout za jeho výklad do ruky spropitné; neboť smět mít v ruce drahocennou knihu, to znamenalo pro Mohla tolik co pro jiného styk se ženou. Ty okamžiky byly jeho platonické noci lásky. Jen knihy nad ním měly moc, nikdy peníze. Proto se ho nadarmo snažili velcí sběratelé, mezi nimi i zakladatel univerzity v Princetownu, získat pro své knihovny jako poradce a nákupčího – Jakob Mohl odmítal; nedovedl si sám sebe představit jinde než v kavárně Gluck. Před třiatřiceti lety, s dosud černým a ještě jako chmýří měkkým vousem a prstencovitými kučery přišel malý, pokřivený mládeneček z Východu do Vídně studovat na rabína; brzy však opustil tvrdého Jehovu, Boha jediného, aby se oddal jiskřivému mnohobožství, mnohobožství o tisícery tváří. Tehdy se po prvé octl v kavárně Gluck a ta se ponenáhlu stala jeho dílnou, jeho hlavním stanem, jeho poštovním úřadem, jeho světem. Tak jako astronom pozoruje každou noc docela sám na své hvězdárně malíčkým kukátkem teleskopu myriády hvězd, jejich tajemné dráhy, měnivé kolotání, to, jak zhasínají a zase znova vzplanou, tak Jakob Mohl nahlížel svými brýlemi od čtverhranného stolku v kavárně Gluck do vesmíru knih, který právě tak neustále krouží a přerouzuje se, do toho světa nad naším světem.

V kavárně Gluck, jejíž sláva se pro nás upínala víc k jeho neviditelné katedře než ke kmotrovství velikého muzikanta, tvůrce „Alcesty“ a „Ifigenie“ – Christopha Willibalda Glucka –, si ho ovšem

velmi vážili. Patřil tam právě tak k inventáři jako stará pokladna z třešňového dřeva, jako oba zle spravované kulečníky i měděný kotlík na kávu a jeho stůl byl chráněn jako svátost. Neboť číšníci po každé přívětivě přinutili jeho četné zákazníky a ty, kteří si přišli o radu, aby si něco objednali, takže větší část zisku z jeho vědění plynula vlastně vrchnímu Deublerovi do široké kožené tašky, kterou nosil na boku. Za to požíval Knihomol rozličných privilegií. Měl telefon k použití, schovávali mu dopisy a obstarávali všechny objednávky; stará hodná paní z toalety mu kartáčovala kabát, přišívala knoflíky a nosila mu každý týden vyprat malý uzlíček prádla. Jen jemu se směl nosit ze sousedního hostince oběd a každé ráno přicházel pan Standhartner, majitel, in persona, k jeho stolu a pozdravil ho (ovšem většinou aniž by Jakob Mohl, pohroužený do svých knih, jeho pozdrav zpozoroval). Přesně o půl osmé ráno vstoupil, a teprve když se zhasínala světla, lokál opustil. Na ostatní hosty nikdy nepromluvil, noviny nečetl, žádnou změnu nepozoroval, a když se ho jednou pan Standhartner zdvořile otázel, jestli se mu nechte při elektrickém světle líp než dřív při matné a blikavé záři Auerových hořáků, zadíval se udiveně k žárovkám: přes hřmot a bušení při několikadenní instalaci prošla kolem něho tato změna zcela nepozorovaně. Dva kulaté otvory brýlí, ty dvě blýskavé, savé čočky byly jediné filtry, kterými procházely miliardy černých nálevníků písma do jeho mozku, všechno ostatní dění kolem něho proudilo jen jako prázdný hluk. Vlastně strávil víc než třicet let, tedy celý probuzený díl svého života, toliko zde, u tohoto čtverhranného stolku, ve čtení, ve srovnávání, v kalkulování, v nepřetržitě pokračujícím, jen spánkem přerušovaném, ustavičném snu.

Proto mne obešla jakási hrůza, když jsem viděl mramorový stůl, od kterého Jakob Mohl pronášel své věštby, v šeru místnosti prázdný jako náhrobní desku. Teprve teď, když jsem byl starší, jsem porozuměl, kolik toho s každým takovým člověkem mizí, především proto, že v našem světě, který se beznadějně stává stále jednotvárnějším,

je všechno jedinečné den ode dne vzácnější. A pak ten mladý, nezkušený člověk ve mně měl tohoto Jakoba Mohla v jakési hluboké tuše velmi rád. V něm jsem se po první přiblížil tomu velkému tajemství, že všechno výjimečné a mohutné v našem životě lze dokázat jen vnitřním soustředěním, vznešenou monomanií, která je ve svatém svazku s šílenstvím. Že i dnes se ještě může vyskytnout život čistě duchovní, naprostá abstrakce v jediné ideji, pohroužení nemenší než pohroužení indického jóगीho nebo středověkého mnicha v jeho kobce, a že se může vyskytnout v kavárně s elektrickým osvětlením a vedle telefonní budky – toho příkladu se mně, mladému člověku, dostalo mnohem spíš od toho zcela anonymního malého handlíře s knihami než od našich současných básníků. A přece jsem na něho dokázal zapomenout – zajisté, bylo to v letech válečných a věnoval jsem se svému vlastnímu dílu s oddaností, která se podobala jeho. Ale teď, u toho prázdného stolu, jsem před ním pocítoval jakýsi stud a zároveň obnovenou zvědavost.

Neboť kam se poděl, co se s ním stalo? Zavola jsem číšníka a zeptal jsem se. Ne, nějakého pana Mohla, lituje, toho nezná, pán toho jména v kavárně nebývá. Ale třeba by věděl vrchní. Ten přivlekl těžkopádně své špičaté břicho, zaváhal, zauvažoval: ne, ani on nezná žádného pana Mohla. Ale jestli snad nemyslím pana Molla, pan Moll, obchod krátkým zbožím z Florianiho ulice? Ucítil jsem na rtech hořkou příchuť, příchuť pomíječnosti: nač žijeme, když vítr zavane stopu už hned za naším střevícem? V této místnosti, na těch několika čtverečních metrech, třicet, možná čtyřicet let dýchal, četl, myslil a mluvil člověk, a stačilo, aby přešly jen tři čtyři roky, aby přišel nový farao, a už se nevědělo nic o Josefovi, už se v kavárně Gluck nevědělo nic o Jakobu Mohlovi, o Knihomolovi. Téměř zlostně jsem se zeptal vrchního, zda bych nemohl mluvit s panem Standhartnerem nebo zda není v podniku někdo jiný ze starého personálu. Ach, pan Standhartner, panebože, ten už kavárnu dávno prodal, ten zemřel, a bývalý vrchní, ten teď žije na svém statečku

u Kremže. Ba ne, tady že už nikdo není... anebo přece! Ano, přece – že je tady ještě paní Spořilová, toaletbába (vulgo bába z Olympu). Ale ta že si už jistě nevzpomene na jednotlivé hosty. Ihned jsem si pomyslíl: na Jakoba Mohla se nezapomíná a dal jsem si ji zavolat.

Přišla; bělovlasá, rozcuchaná paní Spořilová přišla ze svých komnat v pozadí jakoby poněkud vodnatelnými kroky a ještě si spěšně utírala červené ruce utěrákem: zřejmě právě uklízela svou ponurou místnost nebo čistila okna. Podle jejího nejistého chování jsem hned poznal, že se cítí nesvá, že ji tak najednou zavolali dopředu pod velké žárovky, do vznešené části kavárny – vždyť vídeňský lid větrí všude hned detektivy a policii, když se ho chce někdo vypyávat. A tak se na mne nejdříve nedůvěřivě podívala pohledem zdola nahoru, pohledem z opatrnosti až podlízavým. Co bych od ní mohl chtít dobrého? Ale sotva jsem se zeptal na Jakoba Mohla, upřela na mne ze široka oči, které téměř zazářily, a její ramena sebou zacukala. „Panebože, chudák pan Mohl, že si taky na něj ještě někdo vzpomene! Jo, jo, chudák pan Mohl –“ takřka zaplakala, tak byla pohnuta, jak staří lidé vždycky bývají, když jim připomeneme jejich mládí, nějaký dobrý, zapomenutý společný zážitek. Zeptal jsem se, jestli je ještě naživu. „Ach, můj Bože, chudák pan Mohl, ten už musí být mrtvý nějakých pět nebo šest, ba ne, sedm roků. Takový milý, hodný člověk, a když si pomyslíím, jak dlouho jsem ho znala, přes pětadvacet roků, ten už tady přece byl, když jsem nastoupila. A byla to hanba, jak ho nechali umřít.“ Byla stále vzrušenější, ptala se, jestli jsem příbuzný. Prý se o něj nikdy nikdo nestaral, nikdo se na něj nikdy nezeptal – a copak prý nevím, co se s ním stalo?

Ne, ujišťoval jsem ji, já nic nevím; ať mi vypravuje, ať mi vypravuje všechno. Ta dobrá osoba se dívala plaše a stydlivě a pořád si utírala mokré ruce. Pochopil jsem, že pro ni, pro paní z toalety, je to trapné, stát ve špinavé zástěře a s rozčepýřenými bílými vlasy tady uprostřed kavárny, kromě toho se neustále úzkostlivě rozhlížela napravo nalevo, jestli některý z číšníků neposlouchá. A tak jsem

jí navrhl, abychom šli do herny, na Mohlovo staré místo: tam že mi všechno poví. Dojatě mi přikývla, vděčna, že jsem jí porozuměl, a šla napřed, stará, trochu už potácející se paní a já za ní. Oba číšníci se za námi udiveně dívali, cítili tady nějakou spojitost, a i několik hostů se nám, nerovnému páru, podívovalo. A vedle, u jeho stolu, mi vypravovala (mnohou podrobnost mi doplnila později jiná zpráva) o zániku Jakoba Mohla – Knihomola.

Tak tedy on, vypravovala, chodíval ještě i potom, když už začala válka, den co den o půl osmé ráno, a právě tak sedával a studoval celý den jako vždycky, ano, měli prý všichni pocit a často mluvili o tom, že vůbec nevzal na vědomí, že je válka. Vždyť přece vím, že se do novin nikdy nepodíval a s nikým nikdy nepromluvil; a i když kameleti dělali pekelný rámus se zvláštním vydáním a všichni ostatní se sbíhali, nikdy nevstal, ani neposlouchal. Vůbec ani nezpozoroval, že chybí Franz, markér (který padl v Gorlici), a nevěděl, že syna pana Standhartnera zajali u Přemyšlu, a neřekl nikdy ani slovo o tom, jak je chléb čím dál mizernější a že mu místo mléka musí dávat bídnou břečku z fíkové kávy. Jen jednou se podivil, že teď přichází tak málo studentů, to bylo všechno. – „Můj Bože, ten chudák, ten přece neměl jinou radost ani starost než své knihy.“

Ale potom jednoho dne, tehdy že se stalo to neštěstí. V jedenáct hodin dopoledne, za bílého dne, že přišel četník s tajným, ten ukázal odznak v knoflíkové dírci a zeptal se, jestli tady bývá nějaký Jakob Mohl. Potom šli hned k Mohlovi ke stolu a ten prý nic netuše ještě myslel, že mu chtějí prodat knížky anebo se ho něco zeptat. Ale že ho hned vyzvali, aby šel s nimi, a odvedli ho. A prý to byla pro kavárnu pořádná ostuda, že se všichni lidé postavili kolem chudáka pana Mohla, jak tam stál mezi těmi dvěma, vlasy přes brýle, a jak se koukal od jednoho k druhému a nevěděl pořádně, co od něho vlastně chtějí. Ale ona prý štandopede četníkovi řekla, že to musí být omyl, takový člověk jako pan Mohl by nedovedl ublížit ani mouše; ale tu se na ni tajný hned rozkřikl, aby se nemíchala do úředního

výkonu. A pak že ho odvedli a už pak dlouho nepřišel, po celé dva roky. A ona prý ještě dnes pořádně neví, co ti dva od něho tehdy chtěli. „Ale vemu na to jed,“ řekla vzrušeně stará paní, „pan Mohl nemohl udělat nic nesprávného. Oni se určitě spletli, na to dám ruku do ohně. Byl to zločin na ubohém, nevinném člověku, zločin!“

A měla pravdu, dobrá, dojemná paní Spořilová. Náš přítel Jakob Mohl skutečně nic špatného neprovedl, nýbrž jen (teprve později jsem se dověděl všechny podrobnosti) děsnou, dojemnou, dokonce i v oněch bláznivých dobách zcela nepravděpodobnou hloupost, která se dala vysvětlit jen naprostou pohroužeností, vesmírnou odlehlostí jeho jedinečného zjevu. Přihodilo se toto: na vojenské cenzuře, jejíž povinnost byla přezkoumávat veškerou korespondenci s neutrální cizinou, zachytili jednoho dne lístek napsaný a podepsaný jistým Jakobem Mohlem, frankovaný regulérně do ciziny, ale – neuvěřitelný případ – odeslaný do nepřátelské ciziny, lístek adresovaný Jeanu Labourdairovi, knihkupci v Paříži, quai de Grenelle, ve kterém si jistý Jakob Mohl stěžuje, že vzdor zaplacenému ročnímu předplatnému neobdržel posledních osm čísel měsíčníku „Bulletin bibliographique de la France“. Příslušný nižší úředník cenzury, gymnaziální profesor, jehož soukromou zálibou byla romanistika a kterému navlékli modrý kabát domobrance, se podivil, když mu tato písemnost přišla do ruky. Hloupý žert, pomyslně si. Mezi těmi dvěma tisíci dopisů, které každý týden prošťourával a prosvěcoval kvůli dubiózním zprávám a obratům, které by ukazovaly na podezření ze špionáže, mu ještě nikdy nepřišlo mezi prsty tak absurdní faktum, že by někdo z Rakouska adresoval zcela bezstarostně dopis do Francie, že tedy někdo hodil do schránky s naprostým klidem lístek do válčící ciziny tak jednoduše, jako kdyby od roku 1914 nebyly hranice obšity ostnatým drátem a jako kdyby si každého dne Francie, Německo, Rakousko a Rusko vzájemně nezmenšovaly číslo svých mužských obyvatel o pár tisícovek. Proto zprvu uložil lístek jako kuriozitu do zásuvky ve

svém psacím stole, aniž o té absurdnosti podal další hlášení. Ale po několika týdnech přišel znovu lístek od téhož Jakoba Mohla knihkupci Johnu Aldridgovi, Londýn, Holborn Square, jestli by prý mu nemohl obstarat poslední čísla časopisu „Antiquarian“, a znovu byl znamenán právě týmž podivným individuem Jakobem Mohlem, které s dojemnou naivitou připsalo svou plnou adresu. Ted' začalo být gymnaziálnímu profesorovi, zašitému do uniformy, přece jen v kabátě trochu úzko. Nevězí nakonec za tím pitomým žertem nějaký záhadný šifrovaný smysl? Ať už to bylo jak chtělo, vstal, srazil kufry a položil oba lístky na stůl majorovi. Ten pokrčil rameny: prazvláštní případ! Nejdříve avizoval policii, aby vypátrala, jestli ten Jakob Mohl opravdu existuje, a o hodinu později byl Jakob Mohl skutečně zatčen a předveden před majora, ještě celý popletený z překvapení. Ten mu předložil ty záhadné lístky, jestli prý doznává, že je odesilatelem. Vzrušen přísným tónem a především proto, že ho vyrušili při čtení důležitého katalogu, vybuchl Mohl takřka hrubě, že ty lístky samozřejmě psal. Že má snad člověk ještě právo za své zaplacené peníze reklamovat předplacenou věc. Major se v židli pootočil šikmo k poručíkovi u vedlejšího stolu. Oba na sebe s porozuměním mrkli: pěkný blázen! Potom major uvažoval, jestli má na toho trulanta jen pořádně zařvat a vyhodit ho, nebo ten případ postavit vážně. Při takových pochybách a rozpacích se takřka vždy v každém úřadě rozhodnou sepsat nejdříve protokol. Protokol je vždycky dobrý. Když nepomůže, tak neuškodí, a k milionům nesmyslných papírů přibude jen ještě jeden arch navíc.

V tomto případě to však bohužel uškodilo ubohému, nic netušícímu člověku, neboť už při třetí otázce vyšlo najevo něco velmi podezřelého. Nejdříve se ho zeptali na jméno: Jakob, recte³ Jainkeff Mohl. Povolání: podomní obchodník (neměl totiž licenci k obchodu s knihami, jen „hauzíršajn“). Třetí otázka byla katastrofa: místo

---

3 Vlastně, náležitě. *Pozn. red.*

narození. Jakob Mohl jmenoval malé místo u Petrikowa. Major povytáhl obočí. Petrikow, neleží to v ruském Polsku, nedaleko hranic? Podezřelé! Velmi podezřelé! A tak vyslychal teď už přísněji, kdy získal rakouskou státní příslušnost. Mohlovy brýle se na něho upřely temně a udiveně. Nerozuměl dobře. K čertu, zdali a kde má své papíry, své dokumenty? Že nemá žádné než „hauzíršajn“. Majorovi se zvedaly vrásky na čele čím dál tím výš. Jak to tedy vypadá s jeho státním občanstvím, to ať už jednou vysvětlí. Co byl jeho otec, Rakušan, nebo Rus? Jakob Mohl odpověděl s naprostým klidem: samozřejmě že Rus. A on sám? Ach, on, on že se už před třiatřiceti lety propašoval přes ruskou hranici, aby nemusel sloužit na vojně, od té doby že žije ve Vídni. Major byl stále neklidnější. Kdypak tady získal rakouské státní občanství? A nač? ptal se Mohl. O takové věci on že se nikdy nestaral. A tak tedy je ruský státní příslušník? A Mohl, kterého to pusté vyptávání dávno v duši nudilo, odpověděl lhostejně: „Vlastně jo.“

Tu se major náhle vyděsil a hodil sebou dozadu, že až židle zapraskala. Tohle se tedy děje! Ve Vídni, v hlavním městě Rakouska, si s klidem špacíruje uprostřed války, na konci 1915, po Tarnovu a po velké ofenzivě, Rus, píše si dopisy do Francie a do Anglie a policie se o nic nestará. A pak ti hlupáci v novinách žasnou, že Konrád von Hötzendorf nepostoupil hned až do Varšavy, pak se v generálním štábu diví, když každý pohyb oddílů je hlášen špiony do Ruska. Také poručík vstal a stoupl si ke stolu: rozhovor se naráz obrátil ve výslech. Pročpak se jakožto cizinec ihned nehlásil; Mohl, stále ještě dobromyslný, odpověděl svým zpěvavým židovským žargonem: „A proč se mám najednou hlásit?“ V této zpětné otázce viděl major výzvu a výhrůžně se zeptal, jestli nečetl oznámení? Ne! A jestli snad ani nečte noviny? Ne!

Oba zírali na Jakoba Mohla, který se už z nejistoty trochu potil, jako kdyby jim spadl doprostřed kanceláře měsíc. Potom řinčel telefon, klapaly psací stroje, běhaly ordonance a Jakob Mohl byl

odevzdán garnizonnímu vězení s tím, aby ho s nejbližším transportem poslali do koncentračního tábora. Když mu řekli, že má jít s těmi dvěma vojáky, díval se nejistě. Nerozuměl, co mu chtějí. Ale neměl vlastně žádné starosti. Co s ním konečně mohl ten muž se zlatým límcem a hrubým hlasem zamýšlet zlého? V jeho vyšším světě knih nebylo válek, nebylo neporozumění, nýbrž jen věčné poznávání a touha vědět ještě víc o číslech a slovech, o názvech a jménech. A tak cupal dobromyslně mezi oběma vojáky po schodech dolů. Teprve když mu na policii vzali z kapes kabátu všechny knihy a požadovali na něm náprsní tašku, ve které měl zastrčeno na sta důležitých papírků a adres zákazníků, tu teprve počal kolem sebe zuřivě tlouci. Musili ho spoutat. Ale při tom bohužel zařinčely na zemi jeho brýle a ten jeho magický teleskop do duchovního světa se roztříštil na tisíc kousků. Za dva dny ho vyexpedovali v tenkém letním plášti do koncentračního tábora pro ruské civilní zajatce u Komořan.

Co Jakob Mohl v těch dvou letech koncentračního tábora zakusil duševní hrůzy, bez knih, bez svých milovaných knih, bez peněz, uprostřed lhostejných, hrubých, většinou negramotných druhů, v tom ohromném lidském kurníku, co tam v utrpení zažil, oddělen od svého vyššího a jediného světa knih jako orel s podstřiženými perutěmi od svého éterického živlu – o tom všem chybí jakékoli svědectví. Ale ponenáhlu si už svět, vystřízlivělý ze svého šílenství, uvědomuje, že ze všech ukrutností a zločinných přehmatů této války nebylo nic nesmyslnějšího, zbytečnějšího, a proto morálně neomluvitelnějšího než schytávat a jako dobytek zavírat za ostnatý drát nic netušící, službě dávno odrostlé civilní osoby, které bydlily v cizí zemi po mnoho let jako ve vlasti a v důvěře v právo pohostinství, posvátné i u Tunguzů a Araukánců, opominuly včas utéci – zločin na civilizaci, páchaný stejně nesmyslně ve Francii, v Německu i v Anglii, na každé hroudě naší zblázněné Evropy. A snad by Jakob Mohl tak jako stovky ostatních nevinných v této ohradě propadl

šílenství nebo bíděně zahynul na úplavici, na vysílení, na pomatění smyslů, kdyby ho byla náhoda, a to typicky rakouská náhoda, nepřivedla právě včas ještě jednou zpět do jeho světa. Když totiž zmizel, přišly několikrát na jeho adresu dopisy od vznešených zákazníků; hrabě Schönberg, bývalý místodržitel ve Štýrsku, fanatický sběratel heraldických děl, bývalý děkan teologické fakulty Siegenfeld, který pracoval na komentáři k Augustinovi, osmdesátiletý flottenadmirál na penzi šlechtic von Písek, který stále ještě vylepšoval své memoáry – ti všichni, jeho věrní klienti, několikrát psali Jakobu Mohlovi do kavárny Gluck a několik dopisů bylo posláno nezvěstnému do koncentračního tábora. Tam padly do rukou setníkovi, který byl náhodou v dobré náladě a velmi se podivil, jaké to má vznešené známosti ten malý, poloslepý, špinavý Žid, který od té doby, co mu rozbili brýle (neměl peníze, aby si opatřil nové), dřepí v rohu jako krtek, šedivý, bez očí a němý. Kdo má takové příznivce, musí být přece něco zvláštního. A tak dovolil Mohlovi na dopisy odpovědět a poprosit své příznivce o přímluvu. A ta přišla. S vášnivou solidaritou všech sběratelů roztočili excelence i děkan prudce kolečka svých spojení a jejich společná záruka dosáhla, že Knihomol směl zase v roce 1917 po více než dvouleté konfinaci⁴ zpátky do Vídně, ovšem pod podmínkou, že se bude denně hlásit na policii. Přece jen však směl zase do svobodného světa, do své malé, staré, těsné mansardičky, směl zase chodit kolem svých milovaných knihkupeckých výkladů a především směl zpět do kavárny Gluck.

Mohlův návrat z pekelného podsvětí do kavárny Gluck mohla mi hodná paní Spořilová vylíčit z vlastní zkušenosti. „Jednoho dne – ježíšmarjájózef, nechtěla jsem věřit svým očím – se vám pootevrou dveře, však víte, jen tak na šikmo, akorát jenom taková škvírka, jak on vždycky vcházel, a už se přiškobrtal do kavárny, chudák pan Mohl. Měl na sobě rozedraný vojenský kabát, plný záplat, a na hlavě

---

4 Úřední příkaz k pobytu na určeném místě, omezení pobytu. *Pozn. red.*

něco, co snad bylo někdy klobouk, ale už zahozený. Límeček neměl a vypadal jako smrt, šedivý v obličeji a šedivé vlasy a tak hubený, že ho člověku přišlo k smrti líto. Ale jde si dovnitř, zrovínka jakoby nic, na nic se neptá, nic neříká, jde tady k tomu stolu a svlékne si kabát, ale ne tak jistě a lehce jako dřív, celý se vám při tom zadýchal. A neměl s sebou žádnou knihu jako kdysi – jen si sedne a nic neříká a jen tak před sebe kouká a kouká docela prázdnýma, vyvalenýma očima. Teprve ponenáhlu, až pak, když jsme mu přinesli celý ten balík spisů, co pro něj přišly z Německa, pak začal zase číst. Ale už to nebyl ten samý člověk.“

Ne, už to nebyl on, už to nebylo to *miraculum mundi*⁵, magická registratura všech knih: všichni, kteří ho tehdy viděli, mi s lítostí vykládali totéž. Zdálo se, že v jeho jinak tichém, jenom jakoby ve spánku čtoucím pohledu se něco nenávratně porouchalo; něco se roztříštilo: hrůzná krvavá kometa vpadla zřejmě ve svém zběsilém letu břeškně i do odlehlé, do pokojné, do alcyonské hvězdy jeho světa knih. Jeho oči, po desítky let uvyklé na něžné, nehlučné znaky písma s hmyzíma nožičkami, musely v těch lidských chlévech, obehnaných ostnatým drátem, vidět strašné věci, neboť víčka těžce zastíňovala panenky, kdysi tak hbité a ironicky jiskřící, a oči, předtím tak živé, mžouraly za spravovanými brýlemi, pracně svázanými tenkým motouzem, ospale a zarudle. A co hroznějšího: ve fantastické architektuře jeho paměti se zřítil nějaký pilíř a celá stavba byla porušena; neboť tak jemně je seřízen náš mozek, ta rozvodná deska z nejsubtilnější substance, ten hodinářsky precizní nástroj našeho vědění, že stačí už ucpaná žilka, otřesený nerv, ochablá buňka, už taková pošinutá molekula, aby umlčela nádherně obsáhlou sférickou harmonii ducha. A v Mohlově paměti, v té jedinečné klaviatuře vědění, vázly po jeho návratu klávesy. Když tu a tam někdo přišel o radu, podíval se na něj vyčerpaně a už přesně

---

5 Div světa. Pozn. red.

nerozuměl, často se přeslechl a zapomínal, co mu kdo řekl – Mohl už nebyl Mohl, tak jako svět už nebyl světem. Už se nekolébal při čtení v naprosté pohrouženosti sem a tam, nýbrž většinou sedával strnule, brýle obráceny mechanicky a prázdně na knihu, aniž se vědělo, jestli čte nebo jen truntá před sebe. Často mu spadla hlava těžce na knihu, vypravovala paní Spořilová, a on usnul za bílého dne, někdy zíral tupě po celé hodiny do nezvyklého, páchnoucího světla acetylenové lampy, kterou mu v té době nouze o uhlí postavili na stůl. Ne, Mohl už nebyl Mohl, nebyl už div světa, nýbrž unaveně dýchající, neužitečný balík vousů a šatstva, zatěžující beze smyslu kdysi pythickou židli, nebyl už sláva kavárny Gluck, nýbrž její hanba, její špinavá skvrna, páchnoucí, odporný na pohled, nepohodlný, neužitečný příživník.

Tak ho také přijal nový majitel jménem Florian Gurtner z Retzu, který zbohatl keřasením s moukou a máslem v hladovém roce 1919 a vymámil na poctivém Standhartnerovi kavárnu Gluck za osmdesát tisíc papírových korun, jejichž hodnota se kvapem rozplývala. Vzal to svýma pevnýma selskýma rukama pořádně do ruky, spěšně přešupačil starou a ctihodnou kavárnu na nóblovější, zakoupil včas za špatné bankocetle nové fotely, instaloval mramorový portál a právě se snažil získat vedlejší lokál, aby mohl přistavět tanečníru. Při tom překotném zkrášlování ho přirozeně velmi rušil haličský příživník, který dennodenně od rána do večera zabíral sám jeden stůl, a přitom vypil celkem dva šálky kávy a snědl pět housek. Standhartner mu sice svého starého hosta kladl obzvlášť na srdce a snažil se mu vysvětlit, co je tenhle Jakob Mohl za významného a důležitého muže, předal ho tak říkajíc s inventářem jakožto na podniku vážnou služebnost. Ale Florian Gurtner si s novým nábytkem a lesklou kontrolní pokladnou opatřil i masivní svědomí výtěžkářské doby a čekal jen na záminku, jak vymést ze svého, teď vznešeného lokálu tento poslední obtížný zbytek předměstské ošuntělosti. Zdálo se, že se brzy dostaví dobrý podnět; neboť

Jakobu Mohlovi se vedlo špatně. Jeho poslední ušetřené bankovky byly rozdrčeny na prášek v papírně inflace, jeho zákazníci se rozutekli. A běhat zase jako malý handlíř s knihami do schodů, shánět je po domech, k tomu chyběla znavenému síla. Dařilo se mu bídň, bylo to poznat na stu malých známek. Zřídka už si dával přinést něco z hostince a i tu maličkost za kávu a housky zůstával dlužen čím dál déle, jednou dokonce tři týdny. Už tehdy ho chtěl vrchní vyhodit na ulici. Tu se smilovala hodná paní Spořilová, toaletbába, a zaručila se za něj.

Ale v příštím měsíci se pak přihodilo to neštěstí. Nový vrchní už několikrát zpozoroval, že to při účtování nikdy nechce souhlasit s pečivem. Vždycky chybělo víc housek, než bylo hlášeno a zapláceno. Jeho podezření se samozřejmě obrátilo hned na Mohla, neboť už několikrát si přišel starý, klátivý posluha stěžovat, že mu je Mohl už půl roku dlužen a že z něho nemůže dostat ani halíř. A tak teď dával vrchní obzvlášť pozor a už za dva dny se mu podařilo, když se schoval za plentu u kamen, dopadnout Jakoba Mohla, jak potají vstal od svého stolku, přešel do druhé, přední místnosti, vzal rychle z košíku na pečivo dvě žemle a nacpal je lačně do sebe. Při placení tvrdil, že žádné nesnědl. Ted' se ztrácení pečiva vysvětlilo. Číšník ihned ohlásil případ panu Gurtnerovi a ten, šťasten, že má vytouženou záminku, začal na Mohla přede všemi lidmi rvát, obvinil ho z krádeže, a ještě dělal velkého, že nezavolal hned policii. Ale kázal mu, aby táhl hned a navždycky k čertu. Jakob Mohl se jen třásl, nic neřekl, vstal klopýtavě ze svého místa a šel.

„Bylo to k pláči,“ líčila paní Spořilová jeho odchod. „Nikdy na to nezapomenu, jak vstal, brejle vysunuté na čelo, bílý jako šátek. Ani si nedal čas, aby si oblékl kabát, ačkoli byl leden, však víte, tenkrát v tom studeném roce. A nechal svou knihu z leknutí ležet na stole, zpozorovala jsem to až později a chtěla jsem ji ještě nést za ním. Ale to už doklopýtal ke dveřím a dál na ulici bych se nebyla odvážila, protože ke dveřím se postavil pan Gurtner a křičel za ním,

až se lidi sbíhali a zůstávali stát. Jo – hanba to byla. Styděla jsem se až do hloubi duše. Takového něco by se nemohlo stát u starého pana Standhartnera, že by člověka vyhnali jen kvůli pár žemlím, u toho by mohl jíst zadarmo ještě celý život. Ale dnešní lidi, ti holt nemají srdce. Vyštvat někoho, kdo přes třicet let někde den co den sedával – opravdu, hanba to byla, a já bych se z toho nechtěla milému Pánubohu odpovídat, já ne.“

Úplně se rozčilila, dobrá paní, a s vášnivou žvatlavostí stáří opakovala zas a zas to o hanbě a o panu Standhartnerovi, který by něčeho takového nebyl schopen. A tak jsem ji musel nakonec upomenout, co že se tedy z našeho Mohla stalo a jestli ho ještě viděla. Tu se vzpamatovala, ale rozčilila se ještě víc. „Každý den, když jsem šla kolem jeho stolu, dycinky, to mi můžete věřit, mi to dalo ránu. Pořád jsem musela myslet na to, kde asi teď je, chudák pan Mohl, a kdybych bývala věděla, kde bydlí, bývala bych mu tam donesla něco teplého; protože kde měl vzít peníze na topení a na jídlo? A příbuzné, pokud já vím, na světě žádné neměl. Ale nakonec, když jsem pořád a pořád nic neslyšela, tak jsem si pomyslila, že už s ním je asi konec a že už ho nikdy neuvidím. A už jsem se rozmyslela, jestli bych neměla za něj dát sloužit mši; vždyť on to byl dobrák člověk a přece jsme se znali víc jak pětadvacet roků.“

Ale jednou v únoru o půl osmé ráno, čistím zrovna mosaz na oknech, najednou (myslela jsem, že mě trefí šlak), najednou se otevřou dveře a vstoupí pan Mohl. Víte přece, vždycky se vsunul tak na šikmo a popleteně. Ale tentokrát to bylo ještě nějak jinak. Hned vidím, že to s ním hází, docela skleněné oči vám měl, a panebože, jak to vypadal, jen kost a kůže! Bylo mi to hned divné, jak ho tak vidím: hned si povídám, ten o ničem neví, ten chodí kolem lidí za bílého dne jako ve snách, ten už na všechno zapomněl, to s těma houskama a to s panem Gurtnerem a jak ho nestydatě vyhodili, ten už o sobě nic neví. Zaplat' pámbů! Pan Gurtner tady ještě nebyl a vrchní právě pil kafe. Tak honem přiskočím, abych mu vysvětlila,

aby tady nezůstával, aby se nenechal ještě jednou od toho grobiána vyhodit (a přitom se plaše ohlížela a hned se opravila) – totiž od pana Gurtnera. Tak na něj zavolám ,pane Mohlí. Vytřeští oči, a tu, v tom okamžiku, panebože, to bylo strašný, v tom okamžiku si musel na všechno vzpomenout, protože se celý hned zhroutil a začal se třást, ale netřásl se mu jenom prsty, ne, začal se drkotat celej, že to člověk poznal i na ramenou, a už zase rychle klopytál ke dveřím. A tam spadl. Hned jsme telefonovali pro ambulanc a ta ho odvezla, tak jak byl v horečce. Večer umřel, zápal plic, v nejvyšším stupni, povídal doktor, a taky, že o sobě pořádně nevěděl už tehdy, jak k nám ještě jednou přišel. Hnalo ho to sem jako náměsíčníka. Bože můj, když tak člověk někde šestatřicet let každej den sedí, pak je pro něj takový stůl domov.“

Mluvili jsme o něm ještě dlouho, poslední dva, kteří znali tohoto zvláštního člověka, já, kterému dal jakožto mladému člověku přes svou mikrobicky nepatrnou existenci po prvé ponětí o životě dokonale uzavřeném v duchu, ona, ubohá, ošuntělá toaletbába, která nikdy nečetla žádnou knihu a která byla s tímto kamarádem ze svého spodního, ubohého světa chudáků spjata jen tím, že mu po pětadvacet let kartáčovala kabát a přišívala knoflíky. A přece jsme u jeho starého, opuštěného stolu, ve společnosti stínu, který jsme oba vyvolali, jeden druhému rozuměli podivuhodně dobře; neboť vzpomínka vždycky spojuje, a dvojnásob každá vzpomínka v lásce. Najednou se uprostřed žvatlání rozpomněla: „Jéžiš, jak já jsem zapomnětlivá – vždyť já mám ještě tu knihu, co ji tenkrát nechal ležet tady na stole. Kampak jsem mu ji měla donést? A pak – když se nikdo nehlásil, pak jsem si myslela, že bych si ji mohla nechat na památku. Na tom přece není nic špatného, že?“ Spěšně ji přinesla ze své zadní separace. A já jsem stěží potlačil malý úsměv, neboť osud vždycky hravý a někdy ironický přimísí rád k dojemnému trochu zlomyslné komiky. Byl to druhý svazek Haynovy „Bibliotheca Germanorum erotica et curiosa“, kompendium galantní literatury,

velmi dobře známé každému sběrateli knih. Právě ta scabrózní⁶ sbírka – habent sua fata libelli⁷ – se octla jakožto poslední odkaz zesnulého mága v opotřebovaných, červeně naběhlých nevědomých rukou, které patrně nikdy nedržely nic jiného než modlitby. Dalo mi práci sevřít pevně rty před úsměvem, který se mi nevolky dral ven, a to malé zaváhání starou ženu zmátlo. Jestli to není nakonec něco cenného nebo jestli myslím, že si to smí nechat?

Potřásl jsem jí srdečně rukou. „Jen si to klidně nechte, náš starý přítel Mohl by měl jenom radost, že aspoň jeden z těch mnoha tisíc, kteří mu vděčí za knihu, si na něj ještě vzpomíná.“ A pak jsem šel a styděl jsem se před tou hodnou starou paní, která zůstala mrtvému věrná prostoduchým a přece tím nejlidštějším způsobem. Neboť ona, neučená, ona opatrovala aspoň jednu knihu, aby na něj mohla lépe vzpomínat, já však, já jsem na Mohla na léta zapomněl, právě já, který jsem měl přece vědět, že tvoříme knihy jen proto, abychom byli spojeni s lidmi i po svém posledním vydechnutí a tak se ubránili neúprosnému protivníku veškerého života: pomíjivosti a zapomnění.

---

6 Ožehavá. *Pozn. red.*

7 Knihy mají své osudy (lat.). *Pozn. red.*

Stefan Zweig

Knihomol

Překlad Luba a Rudolf Pellarovi

Ilustrace na obálce „Still Life with an open Book and Spectacles“

c.1980 William T. Howell Allchin

Redakce Markéta Teuchnerová

Vydala Městská knihovna v Praze

Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. elektronické vydání

Verze 1.0 z 27. 1. 2020

ISBN 978-80-274-0488-9 (epub)

ISBN 978-80-274-0489-6 (pdf)

ISBN 978-80-274-0490-2 (prc)